ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№8
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 572 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli:
tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi........14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna

O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari........20
Abduraximov Doniyor Abdusaid o'g'li

Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi:
xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi........25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini
rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi 30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi

Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar maktablarining zarurati va ahamiyati 33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna

Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv........39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari 44
Maydonova Saboxat Sadulloyevna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalariga qiziqishni
shakllantirishning o'ziga xos jihatlari........48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna

Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners
in English Language Classes Through Digital Technologies........52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna

Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari 55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi

"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida 59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna

O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni 65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi

Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda
emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri........68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari 72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida........76
Boypolvonov Barot Djonqobulovich

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning
lingvistik va lingvometodik talqini........81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari 86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri 90
Jumanova Ug'iloy Sodiqjonovna

Oliy ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish........96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna

Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni........100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati........105
Murodova Madina Karim qizi

Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari 108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda Blended learning texnologiyasini O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish 110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna

O'zbekistonda ta'lim sohasi bo'yicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari 115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna

Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika 120
Sidiqova Yulduz Sobirovna

6-sinf o'quvchilarida matn bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi 123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi

Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati 128
Yusupov Ulug'bek Kadirovich

Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda motivatsiya uyg'otish texnologiyalarini takomillashtirish 132
F. Zaynabuddinov

Развитие поликультурной компетентности студентов в образовательной среде вуза 135
Киреева Эльвина Фларитовна

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar 140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich

Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish 144
Boybo'riyeva Saodat O'ralovna

Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari 148
Davletova A.

Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari 152
G'aniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi

Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish . 156
Madmarova Gulchexra Qodirovna

O'lkashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish 160
Mamajonov Mo'minjon

Muhandislik grafikasi darslarida o'quv faoliyatining shaxsga yo'naltirilgan innovatsion modeli 165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi

Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy resurslarning pedagogik imkoniyatlari 169
Muhiddinov Muhriddin Nuriddin o'g'li

Ijod maktablari o'quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati 173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna

Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini, ularning o'yin ampluasini hisobga olgan holda aniqlash usullari 178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi

PIRLS baholash tizimini qo'llash vositasida mustaqil o'qishga o'rgatishda IMEN texnologiyalaridan foydalanish 184
Olimjonova O'g'ilxon Abdurasul qizi

Yoshlar o'rtasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya zamonaviy Maugli sindromining klinik ko'rinishlari 188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich

Boshlang'ich maktabda o'zbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari 192
Rasulova Nozigul Abdivahid qizi

Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini takomillashtirish 196
Sharofova Nilufar Ilhom qizi

Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida) 200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna

Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlang'ich sinflarda shakllantirish va o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari 204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari 208
Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi

Nofillologlarni (filolog bo'lmaganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili 214
Zarina Itolmasova

Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar 219
Hasanova Sumanbar Hamroqulovna

Разработка и внедрение виртуальных лабораторных работ по биохимии для студентов фармацевтических факультетов 222
Мамадалиева Зарина

Abduqodir Shakuriyning ta'lim va tarbiya haqidagi umumiy qarash va g'oyalari: chuqur tahlil 226
Ashurova Dilrabo Isroil qizi

Bo'lajak pedagoglarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish tizimi ..230
Jakbarova Zarifaxon Solijon qizi

Badiiy-estetik qobiliyat tuzilmasi va uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar 233
G. S. Kaxarova

Umumta'lim maktablarida informatika o'qitish asosida ta'limni raqamlashtirishning metodologik asoslari...236
Mamajanov Rakhmatilla Yakubjanovich

Shaxsda ma'naviy intellektni rivojlanishiga qadriyatlar yo'nalganligining ta'siri 240
Mirxoliqova Charos Xabibullayevna

O'qituvchilarning sun'iy intellekt bo'yicha kompetentligini rivojlantirishda metodik yondashuv 244
Najmetdinova Nargiza Sayfetdinovna

Ismlarning ma'noliligi va ularni o'qitishda lingvopedagogik yondashuvlar 252
Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich

Fitnes-aerobika mashqlaridan foydalangan holda sog'lomlashtirish mashg'ulotlari uslubiyati 258
Shaxriddinova Laylo Nurxonovna

Raqamli ta'lim texnologiyalarining didaktik va "learning analytics"ning nazariy asoslari 262
Sulaymanov Zulqaynar Rajabali o'g'li

Esse yozishni o'rgatishda zamonaviy metodlar 268
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi

Iqtisodiy matnlar tarjimasini o'rgatishda raqamli simulyatsiya va virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari 272
Xujanazarova Nozima Omonjonovna

Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ilmiy metodologik asoslari 275
Axmedov Nodir Sadir o'g'li

Talaba-yoshlarda qo'shiq ijrochilik san'atini shakllantirishning zamonaviy pedagogik xususiyatlari: ta'lim islohotlari kontekstida yondashuv 279
Begisbay Temirbayev

Xorijiy davlatlarda biologiya o'qituvchilarini tayyorlash tajribasi va uni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari 283
Hayitov Abdirasul Eshdavlatovich

Texnika oliy ta'lim muassasalari talabalariga umumiy fizika kursini o'qitishda virtual labaratoriyalarning ahamiyati 286
Abdurakibov Akmal Abdugaparovich

Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarining gapirish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda yangi – "instruksional texnologiya" va sun'iy intellektga tayanib o'qitish metodologiyasi 290
Abrorxo'ja Muminxo'jayev Muksumxodjayevich

Jaloliddin Rumiy fikrlarining hozirgi yoshlarga ta'siri 296
Allayarov Doniyor Islom o'g'li

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish 298
Aygul Aralbayevna Urazimbetova

Sud psixologik ekspertizasida travmatik tajriba (PTSD) fonida emotsional reaksiya va ko'rsatma sifati o'rtasidagi bog'liqlik 301
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li

Boshlang'ich ta'limda 4 "K" kompetensiyalarini rivojlantirishdagi muhim dolzarbliklar 307
Idiyeva Gulchehra Izomovna

Bikaryer oilalarda gender rollar integratsiyasi jarayonidagi psixologik omillar 311
Ishboboyeva Gulbarchin Rustam qizi

Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishda sun'iy intellekt texnologiyalarida foydalanish muammolari va yechimlari 315
Karshiyeva Dilnoza Utkirjonovna

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning metakognitiv ko'nikmalarini shakllantirishda reflektiv yondashuv 319
Laylo Baxtiyor qizi Axmedova

1939-1945-yillarda O'zbekiston hududida qishloq xo'jaligidagi paxtachilik va oziq-ovqat muammolari 323
Mutallibjonov Boburmirzo Muzaffarovich

Oliy ta'lim muassasalari talabalarining tajriba oxiri jismoniy tayyorgarligi darajasi dinamikasi 328
Samadov Sardor Sodiqovich

O'zbekiston umumta'lim maktablarida mazmun va til integratsiyalashgan o'qitish (CLIL) yondashuvining pedagogik va amaliy imkoniyatlari 335
Tursunaliyeva Muattar Alisher qizi

O'rta maktab 11-sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda turli metodlarning o'rni 340
Xamzayeva Ruxshona Abdusamadovna

Umumta'lim maktablardagi ingliz tili o'quv darsliklari tahlili 344
Xiloldinova Zulayho

Ingliz klassik adabiyoti orqali talabalar ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishning innovatsion yondashuvlari 348
Ziyotov Farruh Saodilla o'g'li

XVI asr oxiri va XVII asr boshlarida ingliz dramasining janr va uslub xususiyatlari 352
Sherqulova Zuloyho Dilshod qizi

Биохимическая роль витаминов как кофакторов в метаболических процессах организма 356
М. У. Джалилов

ESL/EFL (ingliz tili ikkinchi/chet til sifatida) kontekslarida lug'at boyligini rivojlantirishda loyiha asosidagi ta'lim (PBL – Project-Based Learning): tajribalar, natijalar va O'zbekiston sharoiti uchun tavsiyalar 359
Masharibova Sayyora Ahmedovna

Maktabga tayyorlov yoshidagi bolalarda kognitiv tezkorlikni rivojlantirishda multisensor yondashuvning samaradorligi 364
Musratova Zilola

Yangi O'zbekiston sharoitida talabalarning tarixiy dunyoqarashini rivojlantirishda tarixiy ongning ahamiyati 367
Shadibekova Dildora Fazildjanovna

O'zbekiston maktablarida ingliz tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: yuqori sinflarda eksperimental tadqiqot dizayni 371
Ahmadjonova Diyora Dilshod qizi

Texnika oliy ta'lim muassasalarida umumiy kimyo kursini integrativ takomillashtirishning ilmiy metodik asoslari 376
A. A. Xaydarov

Sport faoliyatida pedagogning o'rni 380
Isoqov Nuriddin Halim o'g'li

Katta maktabgacha yoshdagi yengil dizartriya nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarning lug'at boyligini tekshirish 384
Mamatova Aziza Bo'riboyevna, Xayrulloyeva Marjona Tuychi qizi

Sharqiy mintaqalarda ajrimdan keyingi erkaklarning pxilogik holati: an'anaviylik va zamonaviylik o'rtasida 387
Nazokat Xudoyqulova

Modellashtirish jarayonida "Geogebra" matematik dasturining imkoniyatlari 393
O. Halimov, M. Jo'raqulova

Bo'lajak o'qituvchilarni ijodiy fikrlashini rivojlantirishning pedagogik psixologik asoslari 398
Ozoda Tolipova, Jumaboyeva Zarnigor

Shaxsda psixologik barqarorlikni rivojlantirish omillari 403
Ozoda Tolipova

Oilaviy qo'llab-quvvatlovsiz sportchilarda yolg'izlik hissi va depressiv belgilarning paydo bo'lishi 407
Qaimova Gulmira Uchqun qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishlarda oilaning oʻrni 410
Raxmatova Elmira Shavkat qizi

Ajrashgan oilalarda voyaga yetmagan bolalarning psixologik moslashuv darajasi 413
Roʻziyeva Zilola Fayzulla qizi

Rinolaliya nutq nuqsoniga ega bolalar bilan operatsiyadan oldingi davrda olib boriladgan logopedik ishlar 417
Shokirova Shaxnoza Dilmurodovna, Nigʻmatova Movluda Asatulla qizi

Erta turmush qurish muammosining ijtimoiy psixologik asoslari 421
Sodiqova Gulbarno Odiljon qizi

Pedagogik kompetentlikni shakllantirishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati 424
Gʻofurova Mohidil Sayfutdin qizi

Integrativ yondashuv asosida v-vi sinflarni raqamli texnologiya vositasida oʻqitishning pedagogik va psixologik mezonlari 427
Abdugʻafur Avliyoqulov

Raqamli ta'lim muhitida boʻlajak boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining akmeologik pozitsiyasini rivojlantirish 432
Aralova Dilafruz Dushaboy qizi

Pedagogical Foundations for the Development of National Sports Within the Framework of Physical Education for Schoolchildren 436
Aximbetov Bayrambay Kanatbayevich

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida zamonaviy integrativ metodlar asosida ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishning didaktik modeli 441
Boltayeva Xolida

Oʻsmirlarda gender indefikatsiya namoyon boʻlishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar 446
Karimova Gulhumor Shodi qizi

Talabalarni psixologik treninglar asosida ijtimoiylashtirish omillari 449
Omonova Oygul Qodir qizi

Talabalarda bashoratlash koʻnikmalarini shakllantirishning ilmiy pedagogik masalalari 454
Rustamov Bektosh Ximmatovich

Boʻlajak musiqa oʻqituvchilarining badiiy ijod qobiliyatlarini rivojlantirish tamoyillari 458
Saddinov Alisher Atadjanovich

How to Teach Vocabulary in EFL Classrooms 462
Sarvinoz Mirzaliyeva

Urologiyani oʻqitishda interaktiv, multimedia, raqamli texnologiyalarning qoʻllanilishi 465
Sayfetdinov Sanjarbek Ikramovich

Taekvondochilarni yillik siklda tayyorlashni rejalashtirish xususiyatlari 469
A. A. Nuritdinov

Ingliz tilini chet tili sifatida oʻrgatishda elektron korpuslar, KWIC, Word Sketch va Konkordans usullarini qoʻllash 472
Amonova Mahbuba Olimovna

Innovatsion pedagogik texnologiyalar yordamida maktabgacha ta'limda integratsiyalashgan ta'limni tashkil etish 476
Asqarova Dilafruz

Maktab ta'limida oʻquvchilar bilan munosabatlarni boshqarish (CRM) tizimlari bilan integratsiya 479
Hamzayeva Kamola Norbek qizi, Duvlanova Mashhura Fahriddin qizi

Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonining psixologik asoslari 483
Ibragimov Aziz Tulkunovich

Sensor afaziyada olib boriladigan logopedik ishlar mazmuni 487
Otajonova Dilrabo Ramil qizi

Oilada shaxslararo munosabatlarning ijtimoiy-pedagogik tahlili 491
Palvannazirova Yulduz Hasanboy qizi

Maktab oʻquvchilari ogʻzaki nutqini metaforani oʻqitish orqali rivojlantirish metodikasini takomillashtirish (5–7-sinflar misolida) 495
Rustamova Dilfuzaxon Vohidjon qizi

Boʻlajak ingliz tili oʻqituvchilarining tanqidiy fikrlashini baholash mezonlari va usullari 500
Tojiboyeva Shohistaxon Komiljonovna

O'quvchilarning tanqidiy fikrlash salohiyatini aniqlashda PISA topshiriqlari asosida diagnostika metodikasi 504
Jumayev Sanjar Soatmumin o'g'li

The Impact of Family, Environment and Early Childhood Development on Motivation 507
Ayakulov Ulugbek Abdugaffor ugli

Talabalarning boshqaruv madaniyatini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari 511
Hamdamova Mahzuna Tursunovna

Axborot xurujlari sharoitida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining tanqidiy fikrlashini shakllantirish metodikasi....516
Tojiboyeva Shohistaxon Komiljonovna

Umumta'lim maktablarida o'quvchilarni musiqaga qiziqtirishda pedagogik mahorat 520
Adhamjonova Mubina Nosir qizi

Bo'lajak chet tili o'qituvchilarini tayyorlashda lingvo-akme integratsiyasi afzalliklari....525
Davlatova Firuza Kamolovna

Ta'lim jarayonida loyiha metodidan foydalanishning asosiy tamoyillari 531
Iminova Muhayyo Aslanbekovna

Enhancing Creative Communicative Competence in Senior Secondary Students Through Problem-Based Learning 534
Jumaniyozova Muxayyo Saparboyevna

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida kreativ yozma nutq kompetensiyasini shakllantirish strategiyasini takomillashtirish 539
Rajabova Zebiniso Anvarovna

Ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy yondashuvlar va ularning istiqbollari 543
Raxmatov Uchkun Ergashevich

Сравнительный анализ теорий стресса: подходы селье, Лазаруса и Хобфолла в повседневных стрессовых ситуациях 551
Туракулова Дурдона Бoходировна

Xorij va O'zbekiston me'yoriy hujjatlarida o'qish kompetensiyasiga qo'yilgan zamonaviy talablar va ularning qiyosiy tahlili....555
Soliyev Umidjon Yulchivoyevich

Talabalarda ekologik ong orqali yoshlar salomatligini saqlashni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalarning klassifikatsiyasi 560
Tadjibayeva Gavxaroy Ismailovna

Pedagogik innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etishning metodik asoslari....564
Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li

Quyi Zarafshon tabiatining antropogen omillar ta'sirida o'zgarishi va landshaftlarining antropogen modifikatsiyalanishi 568
Samyayev Anvar Kadirovich

XORIJ VA O'ZBEKISTON ME'YORIY HUJJATLARIDA O'QISH KOMPETENSIYASIGA QO'YILGAN ZAMONAVIY TALABLAR VA ULARNING QIYOSIY TAHLILI

Soliyev Umidjon Yulchivoyevich
Namangan davlat chet tillari instituti,
Turizm va tarjima kafedrasi dotsent v.v.b.,
pedagogika fanlari bo'yicha fasafa doktori, PhD
ORCID: 0009-0009-7229-3926

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Davlat ta'lim standarti (DTS), chet tillarni bilishning Umumyevropa kompetensiyalari (CEFR) va IELTS tizimida o'qish kompetensiyasiga qo'yilgan talablar qiyosiy tahlil qilingan. O'qish kompetensiyasining nazariy asoslari, baholash mezonlari va zamonaviy yondashuvlari chuqur o'rganilgan. Xususan, mediatsiya, plurilingualizm, raqamli savodxonlik kabi yangi kompetensiyalarni milliy ta'lim tizimiga integratsiya qilish zarurligi ta'kidlangan. Tadqiqotda milliy va xalqaro tajribalar uyg'unligi asosida metodik takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: o'qish kompetensiyasi, CEFR, IELTS, DTS, mediatsiya, plurilingualizm, baholash mezonlari, raqamli savodxonlik.

Abstract: This article provides a comparative analysis of the requirements for reading competence in the State Educational Standard of Uzbekistan (DTS), the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), and the IELTS system. The theoretical foundations, assessment criteria, and modern approaches to reading competence are explored in depth. Special emphasis is placed on the integration of new competences such as mediation, plurilingualism, and digital literacy into the national education system. The study proposes methodological recommendations based on the harmonization of national and international practices.

Key words: reading competence, CEFR, IELTS, DTS, mediation, plurilingualism, assessment criteria, digital literacy.

Аннотация: В данной статье представлен сравнительный анализ требований к компетенции чтения в Государственном образовательном стандарте Узбекистана (ГОС), Общеевропейских компетенциях владения иностранным языком (CEFR) и системе IELTS. Подробно рассматриваются теоретические основы, критерии оценки и современные подходы к формированию компетенции чтения. Особое внимание уделяется необходимости интеграции в национальную систему образования таких новых компетенций, как медиация, плюрилингвизм и цифровая грамотность. В исследовании даны методические рекомендации, основанные на гармонизации национального и международного опыта.

Ключевые слова: компетенция чтения, CEFR, IELTS, ГОС, медиация, плюрилингвизм, критерии оценки, цифровая грамотность.

KIRISH

XXI asr ta'lim paradigmasida o'qish kompetensiyasi (reading competence) til o'rganuvchilarning umumiy kommunikativ salohiyatini shakllantirishda asosiy komponentlardan biri sifatida qaralmoqda. Globalizatsiya, akademik mobillik, axborot oqimining keskin ortishi sharoitida o'qish malakasi nafaqat talabalarning til bilimlarini, balki ularning axborotni izlash, tahlil qilish va tanqidiy qayta ishlash qobiliyatlarini ham belgilaydi. UNESCO (2017) ma'lumotlariga ko'ra, o'qish kompetensiyasi zamonaviy jamiyatda shaxsning bilim olish va mehnat bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish ko'rsatkichlaridan biridir. O'qish kompetensiyasi zamonaviy tilshunoslik va ta'lim metodikasida ko'p qirrali tushuncha sifatida izohlanadi. Chet tillarni bilishning Umumyevropa kompetensiyalari (CEFR) hujjatida [6] o'qish ma'lumot qabul qilish (reception) faoliyatining asosiy turi sifatida aniqlanadi va bevosita, bilvosita hamda tanqidiy tushunish darajalarini o'z ichiga oladi. IELTS (International English Language Testing System) tizimida esa o'qish malakasi murakkab akademik va ijtimoiy matnlarni tez va aniq tushunish, asosiy g'oya va muhim detallarni aniqlash, muallifning ohangi va nuqtai nazarini anglash qobiliyatlari orqali baholanadi [7].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tadqiqotchilardan M. Uest, I. M. Berman, V. A. Buxbinder, Z. I. Klichnikova, S. K. Folomkina, J. J. Jalolov, N. V. Barishnikova va M. L. Vaysburdlar o‘qishni o‘rgatish bo‘yicha til ta’limshunosligida fundamental ilmiy tadqiqotlar olib borishgan. Mazkur tadqiqotlarda ingliz tilida o‘qish nutq faoliyati turini o‘rgatishning o‘ziga xos xususiyatlari, ingliz tilida o‘qishni o‘rgatishni axborotni o‘zlashtirishdagi o‘rni va ahamiyati kabi metodik masalalar atroflicha o‘rganilgan, ularga doir qimmatli fikrlar bayon etilgan. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 19-maydagi “Uzluksiz ta’lim tizimining chet tillar bo‘yicha davlat ta’lim standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qaroriga (s. 8–12) muvofiq, umumta’lim va oliy ta’lim bosqichlarida o‘qish kompetensiyasi talablari bosqichma-bosqich murakkablashadi va Chet tillarni bilishning Umumyevropa kompetensiyalari (CEFR) darajalari bilan uyg‘unlashtirilgan. Bu jarayonda o‘quvchi va talabalar turli janr va uslublardagi matnlarni tushunish, axborotni izlab topish, xulosalar chiqarish va o‘z nuqtai nazarini asoslash malakalarini rivojlantiradilar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

O‘qishga nutq faoliyatining mustaqil turi sifatida yondashuv uning amaliy-kommunikativ vazifasini aniqlashga yordam beradi. Oliy o‘quv yurtlarining nofilologik ta’lim yo‘nalishlarida Xorijiy til fani bo‘yicha o‘quv soatlarining chegaralanganligi, o‘quv rejasining o‘ziga xosligi, til tabiiy muhitining mavjud emasligi, talabalarning yosh xususiyatlari har qanday ingliz tilidagi matnni o‘qishga imkon bermaydi. Shuning uchun amaliyotda mazkur sohada lozim bo‘lgan maqsad va vazifalarni to‘g‘ri aniqlab olish zarurdir. Bu esa ingliz tilida o‘qish faoliyatining amaliy jihatdan ahamiyatini kuchaytiradi. Tilni amaliy maqsadda egallash ingliz tili o‘rganuvchining kelajakdagi maqsadi, o‘quv yurtining yo‘nalishi va uning amaliy faoliyatda axborot olish qobiliyatiga ko‘p jihatdan bog‘liqdir. Axborot olish maqsadida o‘qish, avvalo, amaliy maqsad, ikkinchidan, ta’limiy vosita ekanligi nazariya va amaliyotda isbotlangan.

Milliy standartlardagi (DTS) o‘qish kompetensiyasi talablari bilan xalqaro standartlar (IELTS, CEFR) o‘rtasida mazmuniy va metodik farqlar mavjud. Bu farqlarni chuqur tahlil qilish o‘quv jarayonini modernizatsiya qilish, xalqaro imtihonlarga tayyorlov samaradorligini oshirish va milliy baholash tizimini xalqaro mezonlarga yaqinlashtirish imkonini beradi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 19-maydagi “Uzluksiz ta’lim tizimining chet tillar bo‘yicha davlat ta’lim standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori bilan tasdiqlangan Davlat ta’lim standartida o‘qish kompetensiyasi uzluksiz ta’limning barcha bosqichlari uchun asosiy til ko‘nikmalardan biri sifatida belgilangan. Mazkur Davlat ta’lim standarti (DTS) va o‘quv dasturlari CEFR darajalariga muvofiq ishlab chiqilgan bo‘lib, unda o‘qish malakalariga qo‘yilgan talablar aniq ko‘rsatib o‘tiladi [1].

TAHLIL VA NATIJALAR

DTSga ko‘ra, o‘qish kompetensiyasi – bu talabaning turli janr va uslublardagi yozma matnlarni tushunish, asosiy g‘oya va qo‘shimcha tafsilotlarni ajratish, matn mazmunini qayta ishlash va baholash, hamda undan kommunikativ vaziyatda foydalana olish qobiliyatidir [1]. Uning asosiy jihatlari turli murakkablikdagi matnlarni (ilmiy-ommabop, badiiy, rasmiy-ish uslubidagi) o‘qish va tushunish, muallifning asosiy fikri, maqsadi va pozitsiyasini aniqlash, tushunilgan axborotni qayta ishlash va o‘z fikrini asoslash, o‘qilgan material asosida muloqotga kirishish va yozma ishlarda foydalanishdan iboratdir. DTSda o‘qish ko‘nikmalari bosqichma-bosqich murakkablashib borishi belgilangan:

- boshlang‘ich ta’lim (A1–A2 CEFR darajalari)da qisqa va oddiy matnlarni o‘qish, asosiy ma’lumotni aniqlash, kundalik hayotga oid matnlar bilan ishlash [1];
- umumiy o‘rta ta’lim (B1 CEFR darajasi)da murakkabroq matnlarni, jumladan, mavzuga oid maqolalarni o‘qish, tushunilgan ma’lumotni umumlashtirish, matn ichida kerakli axborotni topish;
- o‘rta maxsus va oliy ta’lim (B2–C1 CEFR darajalari)da esa akademik va kasbiy yo‘naltirilgan matnlarni tahlil qilish, tanqidiy baholash, muallifning ohangi va uslubini aniqlash, kontekstual va inferensial xulosalar chiqarish ko‘zda tutiladi [1].

O‘zbekiston Respublikasi Davlat ta’lim standarti o‘qish malakalarini rivojlantirishda kommunikativ yondashuv, integrativ o‘qitish va amaliy vaziyatga mos topshiriqlar qo‘llashni tavsiya qiladi. Masalan, matndan asosiy g‘oyani topish (skimming), aniq ma’lumotni izlab topish (scanning), matn mazmunini qayta ifodalash va umumlashtirish, muallifning nuqtai nazarini baholash va o‘z fikrini asoslash kabi topshiriqlar taklif etiladi. Bu metodlar CEFR tavsifiy ko‘rsatkichlariga mos keladi, ammo milliy kontekstga moslashtirilgan bo‘lib, darsliklarda kundalik hayot va milliy madaniyatga oid materiallar keng qo‘llanadi.

IELTS Akademik o‘qish testi (Academic Reading) uchta matndan iborat bo‘lib, ularning umumiy hajmi 2150–2750 so‘z atrofida bo‘ladi. Matnlar ilmiy-ommabop, tahliliy va dalillovchi (argumentativ) uslubda yozilgan bo‘lib, ba’zan grafik, diagramma yoki illyustratsiyalar ham kiritiladi. Test davomiyligi 60 daqiqa, jami 40 ta savoldan iborat bo‘ladi. Har bir to‘g‘ri javob uchun bitta ball beriladi. Umumiy ball yig‘indisi asosiy ko‘rsatkich sifatida olinadi va 1–9 oralig‘idagi band tizimiga o‘tkaziladi. IELTS Umumiy tayyorgarlik uchun o‘qish testi (General Training Reading) ham xuddi shunga o‘xshash formatga ega, biroq undagi matnlar kundalik hayotga oid reklamalar, e’lonlar, qo‘llanmalar va shunga o‘xshash materiallardan iborat bo‘ladi. IELTS Akademik o‘qish bo‘limidagi asosiy savol turlari quyidagilardan iborat: ko‘p variantli savollar (Multiple choice), To‘g‘ri/Noto‘g‘ri/Berilmagan (True/False/Not Given), Ha/Yo‘q/Berilmagan (Yes/No/Not Given) – muallif nuqtai nazariga mos, moslashtirish (Matching) – ma’lumot, sarlavha, belgilarni moslashtirish, gapni to‘ldirish yoki gap oxirini moslashtirish (Sentence completion / Matching sentence endings), xulosa, eslatma, jadval yoki sxemani to‘ldirish (Summary, note, table, flow-chart completion), diagrammadagi yozuvlarni to‘ldirish (Diagram label completion), qisqa javobli savollar (Short-answer questions). Har bir vazifa turi o‘ziga xos o‘qish strategiyalari va ko‘nikmalarini talab qiladi. Masalan, sarlavhani moslashtirish (heading-matching) tez ko‘z yugurtirish (skimming) uchun, To‘g‘ri/Noto‘g‘ri/Berilmagan topshiriqlari esa matndan xulosa chiqarish va nozik ma’no farqlarini aniqlash uchun samarali hisoblanadi.

IELTS tizimi o‘qish kompetensiyasini chuqur, keng ko‘lamli va aniq ko‘nikmalar orqali baholaydi. Test jarayonida matnning umumiy mazmunini anglash, muallifning niyatini aniqlash, asosiy va qo‘shimcha ma’nolarni tahlil qilish kabi strategiyalar mustahkam egallangan bo‘lishi lozim. Baholash mezonlari dastlabki javoblardan (xom natijalar) band tizimiga o‘tkazish imkonini beradi. Bu esa baholash jarayonida adolat va xalqaro standartlarga muvofiqlikni ta’minlaydi. Chet tillarni bilishning Umumyevropa kompetensiyalari (CEFR) tizimi til ta’limi sohasidagi zamonaviy ehtiyojlar – mediatsiya, onlayn muloqot, plurilingual/plurikultural kompetensiya va imo-ishora tili (sign language) kabilarni o‘z ichiga olgan “illustrative descriptors” to‘plamini taklif qiladi. Chet tillarni bilishning Umumyevropa kompetensiyalari (CEFR) retseptiv (Reception) bo‘limida, ayniqsa, o‘qish bo‘yicha quyidagi funksional tasnif va yondashuvlar taqdim etiladi:

- **Retseptiv faoliyatlar (Reception Activities):** o‘qish samarasi sifatida umumiy o‘qish tushunchasi (Overall reading comprehension), yo‘nalish bo‘yicha o‘qish (Reading for orientation), ma’lumot va dalillarni izlab o‘qish (Reading for information and argument), yo‘riqnomalarni o‘qish (Reading instructions), hamda bo‘sh vaqt uchun o‘qish (Reading as a leisure activity) kabi maqsad va kontekstga mos faoliyat turlari belgilangan [6].
- **Retseptiv qilish strategiyalari (Reception strategies):** o‘qish jarayonida ishoralarni aniqlash va xulosa chiqarish (Identifying cues and inferring) kabi strategiyalar alohida qayd etiladi. Ya’ni, matndagi ishora va belgilarni anglash, ulardan mantiqiy xulosalar chiqarish kompetensiyasi ta’kidlanadi. Bu kabi deskriptorlar o‘qish jarayonini faollashtiradi va talabaning matnni faqat tushunib qolmasdan, balki undagi ohang, tuzilish va ma’no qatlamlarini ham ajrata olishiga yo‘naltiriladi.

Chet tillarni bilishning Umumyevropa kompetensiyalari (CEFR) til o‘qitishda quyidagi yangi tamoyillarni asosiy yondashuv sifatida taklif etadi:

- **Mediatsiya (Mediation):** bunda til o‘rganuvchi oddiy tarjimon emas, balki muloqot va ma’lumot almashuvini boshqaruvchi vositachi sifatida qaraladi. Vositalashtirish ikki yo‘nalishda – kognitiv vositalashtirish (Cognitive Mediation) va munosabatlarni vositalashtirish (Relational Mediation) ko‘rinishida yoritiladi.
- **Ko‘p tillilik va ko‘p madaniyatlilik kompetensiyasi (Plurilingual va Plurikultural competence):** talaba bir nechta til va madaniyat o‘rtasida ma’no yaratish va kommunikatsiyani boshqarish qobiliyatiga ega bo‘lishi zarur.
- **Modallikka moslashtirilgan deskriptorlar (Modality-inclusive descriptors):** deskriptorlar og‘zaki, yozma va imo-ishora kabi barcha modalliklarga moslashtirilgan bo‘lib, bu inkluzivlik va teng huquqlilik tamoyilini ta’minlaydi. Chet tillarni bilishning Umumyevropa kompetensiyalari (CEFR) o‘qituvchilar uchun qulay bo‘lgan deskriptorlar, “qila olaman” jadvali (can-do list) va baholash yondashuvlari bilan ta’minlaydi. Mazkur yondashuvlarni amalda qo‘llash uchun RELANG loyihasi natijalari (xususan, til imtihonlarini CEFRga moslashtirish bo‘yicha) ham tavsiya etiladi.

Chet tillarni bilishning Umumyevropa kompetensiyalari (CEFR) til ta’limida ijtimoiy va kommunikativ ehtiyojlarni hisobga olgan yondashuvni taklif etadi. Ayniqsa, o‘qish bo‘yicha faollik, xulosa chiqarish, strategik tushunish va muloqotga asoslangan ishtirok etish kompetensiyalari nazarda tutilgan. Vositalashtirish, ko‘p tillilik hamda modallikka moslashtirilgan prinsiplar zamonaviy va inklyuziv til ta’limi modelini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1-jadval: **Xorij va O'zbekiston me'yoriy xujjatlarida o'qish kompetensiyasi bo'yicha qiyosiy tahlil**

Asosiy mezonlar	O'zbekiston DTS (2022)	IELTS	CEFR
Maqsad	Bosqichma-bosqich o'quvchilarda CEFR darajalariga mos o'qish kompetensiyasini shakllantirish, milliy va global kontekstda tilga tayyorlash	Akademik yoki kundalik hayotdagi ingliz tilida murakkab matnlarni tez va aniq tushunish, xalqaro baholash	Turli kontekst va maqsadlarda matnni tushunish, muloqot va mediatsiyada foydalanish
Matn turi va hajmi	Boshlang'ichdan oliy ta'limgacha murakkablashuvchi turli janrdagi matnlar: badiiy, ilmiy-ommabop, rasmiy-ish; hajm bosqichga qarab oshadi	Academic: 2150–2750 so'zli 3 uzun matn (ilmiy, tahliliy, argumentativ); GT: qisqa va o'rta hajmli kundalik matnlar	Har bir daraja uchun maqsadga yo'naltirilgan matn turlari (orientation, information & argument, leisure reading, instructions)
Baholash mezoni	Davlat baholash tizimida CEFR descriptorlariga moslashtirilgan, lekin milliy kontekst asosiy	40 savol → raw score → 1–9 band; har bir band descriptor asosida ta'riflangan	"Can-do" descriptorlar: har bir darajada talabaning aniq bajarishi mumkin bo'lgan o'qish faoliyatlari
Ko'nikmalar	Asosiy g'oya, tafsilot, xulosa chiqarish, matnni qayta ishlash, muallif pozitsiyasini aniqlash	Skimming, scanning, detallangan tushunish, inferensiya, writer's attitude	Overall comprehension, selective reading, inference, intertextual understanding, mediatsiya
Strategik yondashuv	Kommunikativ va integrativ metodlar; milliy madaniyatga oid matnlar integratsiyasi	Akademik strategiyalar: tez o'qish, ma'lumot qidirish, kontekstdan ma'no topish	Yangi strategiyalar: mediatsiya, plurilingual/plurikultural yondashuv, modality-inclusive descriptorlar
Darajalar	A1–C1 (bosqichma-bosqich)	Band 1–9 (yarim bandlar bilan)	Pre-A1–C2
Zamonaviy elementlar	CEFRga moslashtirilgan, ammo mediatsiya va plurilingualism elementlari kamroq yoritilgan	Xalqaro standart, lekin mediatsiya yoki plurilingualism aniq baholashda aks etmaydi	Mediatsiya, plurilingualism, inkluzivlik, onlayn/raqamli matn o'qish kompetensiyasi

Uch tizim ham o'qish kompetensiyasini til o'rgatish va baholashning asosiy komponenti sifatida belgilaydi. DTS, IELTS va CEFRda matnni tushunish faqat literal (so'zma-so'z) darajada emas, balki inferensiya, tahliliy va tanqidiy darajada ham baholanadi. Har uch tizim ham strategik yondashuvlarni (skimming, scanning, asosiy g'oyani ajratish) asosiy ko'nikma sifatida tan oladi. Shuningdek, o'qishning turli kontekst va maqsadlarga mos ravishda amalga oshirilishi uchala tizimda ham qayd etilgan. DTS milliy kontekstga moslashtirilgan bo'lib, unda o'quvchilarni milliy madaniyat, tarix va kundalik hayotga oid matnlar bilan ishlashga tayyorlash ko'zda tutiladi. IELTS esa butunlay xalqaro mezonlarga asoslangan va akademik hamda global kontekstli matnlar bilan ishlashni talab qiladi. CEFR Companion Volume esa eng keng qamrovli yondashuvga ega – unda nafaqat matnni tushunish, balki mediatsiya, plurilingualism, raqamli matnlar bilan ishlash, turli modalitydagi (og'zaki, yozma, sign) materiallarni tushunish ham ko'zda tutilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Uch tizim – O'zbekiston Respublikasi DTS, IELTS va CEFR – o'qish kompetensiyasini rivojlantirishda o'ziga xos yondashuv va mezonlarga ega bo'lsa-da, ularning asosiy maqsadi bir xil bo'lib, til o'rganuvchini matnni chuqur, aniq va kontekstual tushunishga, olingan axborotni qayta ishlash va kommunikativ vaziyatda qo'llashga tayyorlashdan iboratdir. DTS milliy ehtiyojlarga mos ravishda bosqichma-bosqich rivojlantirish tizimini taklif qiladi va CEFR darajalariga tayangan holda o'qish kompetensiyasini shakllantiradi, IELTS esa xalqaro miqyosda tan olingan, qat'iy baholash mezonlari va band descriptorlariga ega bo'lib, akademik va kundalik ingliz tilidagi murakkab matnlarni tushunish qobiliyatini sinovdan o'tkazadi, CEFR esa zamonaviy til o'qitish paradigmasini ilgari surib, mediatsiya, plurilingualizm, inkluzivlik va raqamli matn bilan ishlash kabi yangi kompetensiyalarni qamrab oladi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston ta'lim tizimida DTS va CEFR yondashuvlarini integratsiya qilish, IELTSning aniq baholash tizimi va akademik strategiyalarini metodik asos sifatida joriy etish ta'lim samaradorligini oshirishi mumkin. Shu asosda, chet tillarni bilishning umumyevropa kompetensiyalari (CEFR)ning zamonaviy elementlarini DTSga integratsiya qilish, xususan, mediatsiya bo'yicha descriptorlarni mustahkamlash, plurilingual va plurikultural kompetensiyalarni rivojlantirish hamda raqamli matnlarni o'qish ko'nikmalarini qo'shish zarur.

IELTS baholash tizimidan foydalanish orqali band descriptorlar asosida topshiriqlarni baholash, savol turlari va test strategiyalarini DTSdagi baholash amaliyotiga qoʻshish hamda talabalarni skimming, scanning, inferensiya kabi akademik strategiyalarga oʻrgatish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga, milliy va xalqaro kontekstni uygʻunlashtirish, darsliklarda mahalliy madaniyatga oid matnlar va xalqaro mavzular balansini taʼminlash, ilmiy-ommabop, badiiy, rasmiy-ish va mediatsiya talab qiluvchi kontentni qoʻshish, shuningdek, bosqichma-bosqich murakkablashtirish va darajaviy yondashuv asosida A1–A2 bosqichlarda qisqa va sodda matnlar bilan ishlash, B1–B2 bosqichlarda argument tahlili va muallif pozitsiyasini aniqlash, C1 bosqichda esa akademik va kasbiy matnlarni tanqidiy baholash hamda intertekstual bogʻlanishlarni ochib berish zarur. Talabalar uchun self-assessment grids asosida oʻz-oʻzini baholash imkoniyatlarini yaratish, oʻqituvchilarning baholash mezonlarini xalqaro standartlarga moslashtirish va shu orqali milliy hamda global talablarga javob beruvchi kompetensiyalarni shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Umuman olganda, Oʻzbekiston taʼlim tizimida milliy va xalqaro standartlar uygʻunligini taʼminlash, CEFRning zamonaviy kompetensiyalarini DTSga integratsiya qilish va IELTSning baholash uslublarini metodik asos sifatida qoʻllash nafaqat til koʻnikmalarini, balki tanqidiy fikrlash, madaniyatlararo muloqot va raqamli savodxonlikni ham rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022- yil 19-maydagi "Uzluksiz taʼlim tizimining chet tillar boʻyicha davlat taʼlim standartini tasdiqlash toʻgʻrisida"gi qarori.
2. Jalolov J.J. Chet til oʻqitish metodikasi. Chet tillar oliy oʻquv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik. Qayta ishlangan va toʻldirilgan 2-nashr. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2012. – 432 b.
3. Saydaliev S.S. Chet til oʻqitish metodikasidan ocherklar. – Namangan: NamDU, 2000. – 210 b.
4. Soliyev U.Y. Talabalarning ingliz tilida oʻqish kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi (amaliy matematika yoʻnalishi misolida). Pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori dissertatsiyasi. – Namangan, 2024. – B. 155.
5. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Pearson Education, 2007. – 216 b.
6. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. – P. 274.
7. IELTS Scores Guide. – Manchester, UK: British Council, 2014. – P. 95.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02	Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07	Ta’limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.